

11. Остафіль О. В. **Проблеми та перспективи розвитку ринку фінансових послуг в Україні** // Фінанси України. – 2004. – № 12. – С. 89–92.

12. Пальчук, О. І. **Факторинг як специфічна фінансова послуга** / О. І. Пальчук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення і проблеми розвитку. – 2010. – № 682. – С. 168-173.

13. Стоянова Е. С. **Финансовый менеджмент** : Теория и практика / Е. С. Стоянова. – М. : Перспектива, 2004. – 520 с.

14. **Українські ринки фінансових послуг** [Електронний ресурс] / НКРРФП. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/729.html>.

15. **Цивільний Кодекс України** // ВР України від 16.01.2003 р. № 435-IV, ст. 1077. – (<http://zakon.rada.gov.ua>).

16. Шелудько В. М. **Фінансовий ринок : підручник.** / В. М. Шелудько – 2 -ге вид., стер. – К. : Знання, 2008. – 535 с.

Рецензент: д.е.н., професор Євдокименко В.К.

УДК 330.142.23

В. П. ЛЕЩУК

ФІНАНСОВИЙ КАПІТАЛ ТА ҐЕНЕЗА ПОГЛЯДІВ НА ЙОГО СУТНІСТЬ

Дослідження фінансового капіталу проводиться в контексті еволюції формування сучасного бачення сутності та значення категорії «капітал» а також перебігу трансформаційних процесів в розвитку економічних систем.

Research conducted financial capital formation in the context of the evolution of the modern vision of the nature and value of the category "capital" and the current transformation processes in developing economies.

Ключові слова: Економічна категорія, капітал, фінансовий капітал, фіктивний капітал, еволюція, гроші, ринок, фондовий ринок.

Фінансовий капітал, трактування його сутності та впливу на розвиток як економіки так і соціальної сфери постійно

знаходиться в центрі уваги вчених-економістів. Дослідження цих питань доцільно проводити з врахуванням трансформації поглядів на капітал, як важливу економічну категорію. Така комплексність дослідження обумовлюється тим, що в сучасних реаліях успішне функціонування економіки у цілому неможливе без поєднання та ефективного використання фінансового та реального капіталу.

Питання, які стосуються таких економічних категорій як капітал, фінансовий капітал, їх сутності та окремих аспектів їх функціонування досліджували представники різних історично сформованих економічних шкіл: А. Сміт, Д. Рікардо, А. Маршалл, Дж. Кейнс. П. Самуельсон. М. Туган-Барановський, Р. Гільфердінг. Ці питання знаходяться в центрі уваги сучасних вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, серед яких В. Опарін, Г. Башнянин, А. Гойко, Ю. Воробйов та ін.

Дослідження поглядів на фінансовий капітал доцільно проводити із врахування процесів, які проходять у розвитку економіки, трансформацію економічних систем, еволюції економічної науки.

Метою статті є вивчення генези трактування фінансового капіталу в контексті розвитку поглядів на капітал у цілому та обґрунтування авторського бачення їх сутності.

Проведення наукових досліджень різних аспектів існування суспільства є однією із найбільш важливих сторін діяльності людини. Разом з тим, дослідження природи людини, соціально-економічних аспектів її існування, не дивлячись на велику кількість різного роду видань, складають незначну їх частину. Як констатує Ю. Канигін знання про соціально-економічну природу людини складають лише 1% від загального обсягу наукових знань (знання про неживу природу - 95-98%, про біосферу - від 2 до 5%) [1, с. 85].

У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. у світовій економіці відбуваються суттєві трансформаційні та інтеграційні процеси, обумовлені як значними геополітичними, так і економічними змінами. Сьогодні суттєвого поширення набула думка, що відбулося формування нової цивілізації – фінансової [2, с. 442]. Така думка є досить полемічною, оскільки ставлення до грошей як до суб'єктивної категорії стало першопричиною кризи, що сколихнула світову

економіку. Разом з тим, важко переоцінити значення та вплив фінансового капіталу на розвиток та стан сучасної економіки. Дослідження поглядів науковців на фінансовий капітал як економічну категорію дозволяє прослідкувати трансформацію від ототожнення його з грошима до виокремлення як окремої економічної категорії. Саме таке трактування еволюції цієї категорії закладене в основу розуміння процесів виникнення фінансового капіталу в суспільстві більшістю сучасних праць з політичної економії та економічної теорії. Так, наприклад, С. Мочерний спочатку розглядає основоположні аспекти грошового обігу та грошей, а потім – капіталу в різних сферах національної економіки [3]. Такої ж думки дотримуються й інші авторитетні науковці [4, 5].

Дослідження складних соціально-економічних трансформаційні процеси, які мали місце в економічних системах країн, що об'єктивно спричинили виокремлення фінансового капіталу, доцільно розглядати із врахуванням еволюції поглядів на сутність такої важливої економічної категорії як капітал. Значення капіталу в процесі функціонування економічних систем з їх складними взаємозв'язками важко переоцінити, тому актуальною є потреба дослідження сутності капіталу загалом та його складової – фінансового капіталу. Необхідність вивчення етапів і особливостей його формування та впливу на різні аспекти економічного життя суспільства пов'язана також зі стагнацією виробництва, яка спостерігається сьогодні у нашій державі.

Гене́за капіталу як економічної категорії була не менш тривалою, ніж його розвиток як явища, що реально існує. Свої думки з цього приводу висловлювали представники всіх історично-економічних шкіл, починаючи від згадок у письмених джерелах, що дають уявлення про економічну думку античного світу.

У працях Ксенофонта, Платона, Аристотеля приділяється значна увага питанням грошового обігу, функціям грошей, багатства, торгівельного та лихварського капіталу тощо. Вони приходять до висновку, що існування грошей є необхідністю, проте зневажливо ставляться та гостро критикують прирощення лихварського і торгівельного капіталу [6, с. 23–29].

На початку XVI ст. у країнах Західної Європи відбувається зародження капіталізму та на його основі меркантилізму як учення, що узагальнювало досвід первинного накопичення капіталу й пропонувало шляхи прискорення цього процесу. В основі цих досліджень – поняття торгівельного капіталу як основи збагачення. Ідеологія меркантилізму розкривається крізь такі визначальні положення. *По-перше*, капіталом (багатством), на думку adeptів цього учення, може бути лише те, що справді реалізується у грошах (капітал – це нагромадження грошей). *По-друге*, виробництвом створювалися необхідні передумови для виникнення багатства, що потребує безперервного розвитку і заохочення. *По-третє*, джерелом багатства є власне сфера обігу, оскільки безпосередньо продукти (товари) перетворюються в гроші. *Четверте*, сфера обігу також є джерелом прибутку, утвореного як наслідок продажу товарів, оскільки продажна ціна дещо перевищує купівельну. Основний зміст формули капіталу у меркантилістів характеризується положенням «гроші породжують гроші». *П'яте*, не будь-який обіг товарів чи грошей може стати джерелом багатства. Основу формування капіталу вони вбачали в існуванні позитивного торгівельного балансу, оскільки обіг товарів у межах країни, на їхню думку, не змінює суми національного багатства, бо лише збагачує одних за рахунок інших.

Вперше найбільш чітко основні питання, які стосуються окремих аспектів функціонування капіталу сформулював А. Сміт у праці «Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту нації». Він розглядав капітал як запаси, що використовуються для одержання доходу (прибутку) [7, 173], і виділяє у його складі основний та обіговий. Подібних поглядів притримувались й інші представники англійської класичної політекономії. Зокрема, Д. Рікардо трактував капітал як ту частину багатства країни, яка застосовується у виробництві і складається з їжі, одягу, інструментів, сировини, машин, необхідних для того, щоб привести в рух працю [8, с. 450]. Вчений ділить його на основний та обіговий, при цьому підкреслює, що на його формування впливають галузі промисловості, в яких застосовуються капітали однакової величини.

Трактування терміну «капітал» набуло подальшого розвитку у працях представників різних напрямів економічної науки. А. Маршалл розглядав капітал як один із факторів виробництва

поряд із землею і працею [9, с. 132]. Дж. М. Кейнс, не вдаючись до аналізу суті капіталу, трактував його з позицій ефективності і розглядає як певну натуральну величину, що здатна давати дохід [10, с. 164]. П. Самуельсон, як і Кейнс, відмічаючи двоїсту суть капіталу підкреслює, що його трактування може бути різним залежно від того, де цей термін застосовується [11, с. 47, 241].

Безумовно, питання, які стосуються такої важливої категорії, як "капітал", його суті, не могли не цікавити представників української економічної школи. М. І. Туган-Барановський характеризує капітал як єдине ціле (тобто не виділяється, яка б не була його форма). Вчений звертає увагу на те, що не вкладений капітал не дає доходів власникам капіталів, і, за мірою його збільшення, повинні зростати зусилля щодо застосування такого капіталу [12, 402]. Серед багатьох українських учених-економістів необхідно відзначити ім'я М. А. Балудянського. Він певною мірою дотримувався традиційних на той час поглядів, які стосуються капіталу і поділяє його на прибутковий (нерухомий чи оборотний) і безплідний (служать лише для споживання) у складі якого виділяє гроші [12, с. 90-91].

Погляди сучасних вчених-економістів сформувались у процесі еволюції економічної думки і значною мірою обумовлені як станом сучасної економіки, так і рівнем розвитку суспільства в цілому. Досить цікаве трактування капіталу наводить Г. Башнянин. Він пише: "Капітал - це будь-що, що використовується як засіб розвитку економічних систем" [13, с. 11]. В. Опарін ототожнює капітал із фінансовими ресурсами, акцентуючи увагу лише на певних відмінностях, що найбільш повно характеризують його [14, с. 26]. У зарубіжній економічній літературі зустрічається дефініція, що характеризує капітал як фактор виробництва, утворений самою економічною системою [15, с. 212].

Еволюція економічної думки щодо сприйняття і розуміння цього поняття пройшла шлях від усвідомлення лише його уречевленої форми вияву до висвітлення як сукупності фінансових ресурсів. Загалом можна зробити умовний поділ поглядів щодо сутності капіталу на предметно-функціональний та грошовий підходи [16, с. 211], в основу яких закладені різні рівні господарювання. На мікрорівні, з

точки зору окремого суб'єкта господарювання, який виробляє певну продукцію, виконує роботу або ж надає послуги, капітал є сукупністю всіх ресурсів (як матеріальних, так і фінансових), що є в його розпорядженні. З макроекономічної точки зору – на рівні держави – до капіталу також належать вкладення в робочу силу, тобто, капітал розглядається як один із виробничих факторів, який поряд із землею та працею приносить дохід.

Суть капіталу як важливої економічної категорії, доцільно розкрити шляхом виокремлення основних атрибутів, серед яких те, що він стає генератором процесів створення, розподілу, використання й відтворення фінансових ресурсів як на макро-, так і мікрорівні; матеріалізується у процесі формування основних і оборотних активів; є визначальним базисом економічного розвитку суб'єктів господарювання та суспільства загалом; є підґрунтям для формування добробуту – від господарюючих одиниць до всіх членів суспільства – шляхом перерозподілу через фінансові механізми, властиві фінансовим системам; відображає рівень ефективності функціонування суб'єктів господарської діяльності; основою для оцінки ринкової вартості підприємства; чинником ризику, пов'язаним з підприємницькою діяльністю; пов'язаний з процесом заощадження і нагромадження, властивий фактор часу; служить основою для розширення діяльності та функціонування підприємств незалежно від форм власності, а також для створення нових. Таким чином у процесі розвитку економічної думки абстрактне поняття «капітал» набувало конкретних ознак, деталізації видів і складових, що відповідали існуючим парадигмам дослідження та аналізу економічного розвитку суспільства. В цілому капітал можна характеризувати як суспільно-економічну категорію, що становить сукупність фінансових ресурсів, авансованих у матеріальні, що у поєднанні з працею та при ефективному використанні приносить дохід (створює додану вартість).

Можна констатувати що відбулася поетапна трансформація поглядів на капітал – від сприйняття його як запасів до поглиблення розуміння цієї економічної категорії та виокремлення такої важливої складової як фінансовий капітал.

Саме визначення фінансового капіталу вперше було сформульоване, обґрунтоване та отримало широке

застосування після виходу в світ праці Р. Гільфердінга «Фінансовий капітал», у якій автор зазначає, що гроші є необхідною умовою існування фінансового капіталу та одночасно його сутністю. На його думку, гроші є необхідним продуктом товарного обміну, а також умовою всезагальності цього процесу: «...якщо товар таким чином повністю випадає зі сфери обігу, то гроші постійно залишаються в цій сфері» [17, с. 17]. Деякі сучасні економісти також дотримуються подібної точки зору. Так, К. Макконел та С. Брю зазначають, що фінансовий капітал – це грошовий капітал [18, с. 784]. Певною мірою фінансовий капітал ототожнюють з грошима С. Фішер, Р. Дорнбуш та Р. Шмалензі [19, с. 122].

Погляди на фінансовий капітал змінювалися з розвитком та трансформацією економічних систем різних країн, що, у свою чергу, знаходило відображення в економічній теорії. Особливо необхідно відмітити вплив бурхливого розвитку фондового ринку, в процесі якого сформувалось бачення фінансового капіталу як фіктивного. Таке трактування капіталу сформувалося остаточно до кінця 50-х років минулого століття, тобто, співпало із становленням фондових ринків. З позицій цінних паперів розглядає фінансовий капітал і А. Гойко. [20, с. 80]. І. Бернар та Ж.-К. Коллі трактують фінансовий капітал як грошове вираження вартості цінних паперів, які дають право власності на реальний капітал підприємства [21, с. 289]. На наш погляд, таке трактування значно вужче за реальний зміст поняття фінансового капіталу і не цілком відображає його сутності. Акція, як і облігація, є інструментом фондового ринку, що дозволяє своєму емітенту отримати додаткові кошти у користування. Існують спільні риси, властиві кредитам і первинному розміщенню цінних паперів, зокрема отримання грошей у тимчасове користування за певну плату, але, на відміну від кредиту, особливістю цінних паперів є можливість вторинного продажу. Це призводить до суттєвої різниці між ринковою вартістю підприємства-емітента та балансовою, тобто, існує розрив між реальною і вираженою у цінних паперах (фіктивною) вартостями. Таким чином, зростання вартості акцій не завжди пов'язане з приростом вартості капіталу підприємства-емітента, з чим і пов'язана назва «фіктивний капітал». Разом з тим, фінансовий капітал, маючи окремі ознаки фіктивності, є однією із обов'язкових умов ефективного функціонування реального капіталу.

Існує окремий напрям наукової думки, який характеризує капітал як економічну категорію, що включає все майно підприємства (активи), виражене у грошовій формі. Наприклад, Ю. Воробйов визначає фінансовий капітал як вартісно виражену сукупність коштів підприємства, залучених як джерела фінансування господарської діяльності для отримання можливості формування прибутку і управління діяльністю господарських структур [22, с. 3]. Таких поглядів дотримується й А. Білоченко [23, с. 96].

Досить часто фінансовий капітал характеризується з точки зору перебігу процесів, що відбуваються в економічних системах окремих країн та світовій економіці загалом: фінансовий капітал – зрощування банківських монополій та інших фінансово-кредитних інституцій з фінансовими монополіями (промисловими, торговими, транспортними тощо), у процесі якого посилюється контроль наймогутніших банків за промисловістю, торгівлею, сільським господарством та іншими сферами економіки [24, с. 814].

Детальний аналіз еволюції поглядів на дослідження суті та змісту фінансового капіталу, висвітлених економістами минулого і сучасності, дозволяє зробити наступні висновки:

- в економічній літературі немає єдиного визначення фінансового капіталу, яке б цілком розкривало його суть та природу, або ж його трактування поняття взагалі відсутнє;

- підходи до розуміння економічної категорії «фінансовий капітал» змінювалися залежно від об'єктивних процесів розвитку економічних систем, тому визначення його суті поступально еволюціонувало від сприйняття його як грошей до всеузагальноючої економічної категорії, яка охоплює всі сфери суспільного життя;

- окремі дефініції фінансового капіталу характеризують його або з макроекономічного, або з мікроекономічного рівня. І це зрозуміло, адже складно охопити сутність такої складної і багатогранної економічної категорії в одному чіткому й лаконічному визначенні;

- в основі фінансового капіталу лежать гроші, які є необхідною умовою для його утворення та функціонування у процесі розширеного відтворення;

- гроші трансформуються в капітал з досягненням певної величини, тобто, в результаті заощадження і накопичення;

– виникнення фінансового капіталу тісно пов'язане з розвитком фінансового ринку, оскільки цінні папери значною мірою забезпечують його формування;

– фінансовий капітал не може існувати без самого процесу розширеного відтворення, оскільки його зростання відбувається за умов ефективного використання капіталу як джерела фінансування процесів матеріального виробництва.

Детальне дослідження формування фінансового капіталу і вплив на цей процес ринкових відносин неможливе без характеристики ринку. При цьому його слід розглядати в контексті розвитку капіталізму як суспільного ладу, «за якого переважна частина матеріальних ресурсів (земля, капітал) належить приватним особам, застосовується наймана праця, а ринок є головним механізмом розподілу ресурсів і доходів та вирішення питань економічної організації» [25, с. 561].

Капіталізм, як певний господарський механізм, сформувався у процесі історичного розвитку людського суспільства. Він відрізняється, як відзначає Е. Майбурд, від попередніх формацій «не присутністю капіталу, а характером економічної поведінки людей і відносин між ними» [26, с. 61]. Це визначається уявленням про допустиме (добро) і недопустиме (зло). Обман, насилля, порушення законів вважаються, як і раніше, злом. Але торгівля більше злом не вважається.

На думку Фернана Броделя, капіталізм окреслюється двома поняттями, які підтримують його і надають йому змісту – «капітал» і «капіталіст»: «Капітал – це відчутна реальність, сукупність засобів, які легко ідентифікуються, постійно знаходяться у роботі; капіталіст – це людина, яка управляє або намагається управляти залученням капіталу до безперервного процесу виробництва, на підтримання якого приречені будь-які суспільства; капіталізм – це, в загальних рисах, той спосіб, яким здійснюється безкінечна гра такого залучення» [27, с. 53].

Категорія «ринок», мабуть, є найбільш популярною сьогодні в економічній літературі, що обумовлено формуванням ринкових відносин в Україні та їх подальшим удосконаленням у світі. Даються різні тлумачення цього поняття. Так, економічний словник за редакцією П. Багрія та С. Дорогунцова вказує, що ринок – це «сфера обміну як система товарно-грошових відносин виробників і споживачів

матеріальних благ і послуг» [28, с. 476]. В. Базилевич та К. Базилевич характеризують його як систему «...економічних відносин, пов'язаних з обміном товарів та послуг...» [29, с. 55]. В Економічній енциклопедії ринок визначається як «сукупність умов, завдяки яким покупці і продавці товарів (послуг) вступають в контакт один з одним з метою купівлі чи продажу товару» [30, с. 696]. Тобто, це взаємодія покупців і продавців та дуже звужена мета цієї взаємодії.

Економічні відносини завжди проявляються через певні економічні інтереси (усвідомлювані людиною потреби, спонукальні мотиви господарської діяльності). Виходячи з цього, ринок, найпевніше, є взаємодією (а інколи протидією) економічних інтересів суб'єктів господарської діяльності. Тому поняття «ринок», імовірно, буде тотожним поняттям «ринкові відносини» та «ринкова економіка».

Термін «ринок» можна розглядати як у вузькому, так і широкому тлумаченнях. У першому – «це сукупність покупців і продавців, що взаємодіють, в результаті чого з'являється можливість обміну» [31, с. 27], у другому – «сукупність економічних відносин між фізичними та юридичними особами...» [32, с. 250].

– Ринок є наслідком соціально-економічного розвитку виробництва і обміну, які, в свою чергу, породило товарне господарство. Він є місцем укладання добровільних угод з купівлі і продажу товарів як результату досягнення компромісу між продавцем і покупцем може існувати при досягненні багатьох умов[33].

Більшість визначень ринку характеризують його як сферу товарного обміну. Але нас цікавить ринок з погляду обігу капіталу в цілому і фінансового капіталу як його складової. З цієї точки зору, ринок – це сфера обігу фінансового капіталу, у процесі якого формуються результати діяльності як суб'єктів господарювання (фізичних та юридичних осіб), так і держави в цілому та створюються умови для подальшого розвитку виробництва.

Отже, етапи трансформації економічних систем корегують розуміння категорії «фінансовий капітал», наділяючи її новими рисами та змістовними ознаками. Його сприйняття видозмінювалося від характеристики терміна «фінансовий капітал» як грошей до сприйняття цього поняття як

інтегрованого явища, що виникло внаслідок взаємопроникнення банківського та промислового капіталу, а згодом до подальшого поглиблення і розширення його змісту

У сучасних умовах розвиток фінансового капіталу та його панівне становище пов'язані не лише зі збільшенням обсягів банківського і промислового капіталу, а й з розвитком фінансових ринків, глобальних комп'ютерних мереж тощо. Основною рушійною силою виникнення та поширення фінансового капіталу є безперервне поглиблення та ускладнення інтеграційних і глобалізаційних процесів. На сучасному етапі розвитку економіки фінансовий капітал виходить на новий щабель свого розвитку, трансформується та видозмінюється відповідно до нових етапів розвитку ринкової економіки. Він формує нову глобальну надбудову економічних систем, позбавлену державного контролю, створюючи умови для глобальних фінансових спекуляцій.

Бібліографія

1. Каньгин Ю. **Роковой XX век**. Ист.-публицист. исслед. - К. : Арий, 2010. - 592 с.
2. Ільїн В.В. **Фінансова цивілізація** / В.В. Ільїн. – К. : В-во «Книга», 2007. – 527 с.
3. Мочерний С.В. **Політекономія**: Підручн. / С. В. Мочерний. – 2-ге видання, випр. – К: Вікар, 2005 – 360 с.
4. Башнянин Г.І. **Політична економія** / Г. І. Башнянин, П. Ю. Лазур, В. С. Медведєв. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2000. – 527 с.
5. Климко Г.Н. **Основи економічної теорії: політекономічний аспект.**: підручн. – 4-те видання перероблене і доповнене / Г. Н. Климко, А. О. Канищенко, В. М. Пригода, А. А. Чужно, В. Д. Черваньов. – К.: Знання, 2002. – 615 с.
6. **Історія економічних учень**: підручн. / Л. Я. Корнійчук, Н. О. Титаренко, А. М. Поручник та ін. За ред. Л. Я. Корнійчук, Н. О. Титаренко. – К. : КНЕУ, 2005. – 564 с.
7. Сміт А. **Добробут нації. Дослідження про природу та причини добробуту нації** / А. Сміт; пер. з англ - К. : Port-Royal, 2001. – 576 с.
8. Рикардо Д. **Начала политической экономии и налогообложение**. Антология экономической классики / Д. Рикардо. Предисловие И.А. Стоярова. – М. : МП «ЭКОНОМ-КЛЮЧ», 1993 – 475 с.
9. Маршалл А. **Принципы экономической науки** / А. Маршалл. – Т.1. – Пер. с англ. – М. : Издательская группа «Прогресс», 1993. – 415 с.

10. Кейнс Д. **Общая теория занятости, процента и денег.** Хрестоматия по экономической теории / Д. Кейнс. – М. : Гелиос, 1999 – 352 с.
11. Самуельсон П. **Мікроекономіка** / П. Самуельсон, В. Нордгауз. Переклад з англ. – К. : Основи, 1998. – 676 с.
12. **Українська економічна думка: хрестоматія** / Упорядник С. М. Злупко. – К.: Знання, 2007. – 694 с.
13. Башнянин Г. І. **Ефективність капіталізації економічних систем в умовах ринкової трансформації: методологічні проблеми метрологічного аналізу** / Г. І. Башнянин, Ю. І. Турянський. – Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2008. – 480 с.
14. Опарін В. М. **Фінансові ресурси: проблеми визначення та розміщення** / В. М. Опарін // Вісник НБУ. – 2000. – №5. – С. 9–13
15. **Словник сучасної економіки Макміллана.** Четверте видання. – К. : АртЕК, 2000. – 628 с.
16. **Концептуальні засади управління підприємством як економічною системою: монографія** / За заг. ред. к.е.н., доцента В.О. Коюди.– Харків: Вид. ХНЕУ, 2007. – 416 с.
17. Гильфердинг Р. **Финансовый капитал** / Р. Гильфердинг. – М.: Соцэкгиз, 1959, 2008. – 491 с.
18. Макконел К.Р. **Экономика: принципы, проблемы и практика** / К. Р. Макконел, С. А. Брю. – Пер.с англ. – К. : Хагар – Демос, 1993. – 784 с.
19. Фишер С. **Экономика** / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи. Пер. с англ. – М. : Дело ЛТД, 1995. – 864 с.
20. Гойко А. Р. **Организация рынка финансового капитала и инвестиции в Украине** / А. Р. Гойко. – К.: Будівельник, 1995. – 208 с.
21. Бернар Ив. **Толковый экономический и финансовый словарь** / Ив. Бернар, Жан-Клод Колли. – М. : Международные отношения, 1994. – 783 с.
22. Воробйов Ю. Н. **Финансовый капитал предприятия: теория, практика, управление** / Ю. Н. Воробйов. – Симферополь: Таврия, 2002. – 363 с.
23. Білоченко А.М. **Фінансовий капітал в Україні: особливості формування та перспективи розвитку** / А. М. Білоченко // Фінанси України – 2008. – № 3. – С. 94–100.
24. **Економічна енциклопедія** / Редкол.: С.В. Мочерний (відпов. ред.). – Том. 3. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.
25. Панчишин С. **Макроекономіка: навч. посібник** / С. Панчишин. – К. : Либідь, 2001. – 616 с.
26. Майбурд Е.М. **Введение в историю экономической мысли.** От пророков до профессоров / Е. М. Майбурд. – М. : Дело, Вита-Пресс, 1996. – 544 с.
27. Бродель Фернан. **Динамика капитализма** / Фернан Бродель. – Смоленск: Полиграмма, 1993. – 128 с.

28. **Економічний словник** / Під ред. Т. І. Багрія, С. І. Дорогунцова. – К. : Головна редакція української радянської енциклопедії. Академія наук Української РСР, 1973. – 622 с.

29. Базилевич В. Д. **Ринкова економіка: основні поняття і категорії:** навч. пос. / В.Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – К. : Знання, 2006. – 263 с.

30. **Экономическая энциклопедия** / Науч.-ред. совет изд-ва «Экономика», Ин-т экономики РАН: гл ред. А. И. Абалкин. – М. : ОАО Издательство «Экономика», 1999. – 1055 с.

31. Пінкдаjk Роберт С. **Мікроекономіка** / Роберт С. Пінкдаjk, Даніел А. Рубінфелд. Пер.з англ. А. Олійник, Р. Скільський. – К. : Основи, 1996. – 646 с.

32. Мочерний С. В. **Економічний енциклопедичний словник:** У 2 т.Т 2. / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устинко, С. І. Юрій. За ред. С. В. Мочерного. – Львів: Світ, 2006. – 568 с.

Рецензент: д.е.н., професор Павлов В.І.

УДК 336.143

К. В. ПАВЛОВ
Л. І. ПАНАСЮК

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНУ

Статтю присвячено дослідженню бюджетного процесу, визначено особливості надходжень та ефективність використання коштів місцевих бюджетів Волинської області. Виявлено проблеми, що спричиняють нераціональні видатки територіальним громадам та надано пропозиції щодо їх вирішення.

The article studies the budget process, the peculiarities of revenue and efficiency of local budgets of Volyn region. The

©Павлов К.В. – к.е.н., доцент Національного університету водного господарства та природокористування;

©Панасюк Л. І. – здобувач Національного університету водного господарства та природокористування